

تأثیر فرسودگی تحصیلی بر عملکرد تحصیلی محصلان پوهنتون کابل

پوهنیار ذاکر قاسمی^۱، پوهنوال محمد طاهر طاهر^۲

^{۱،۲}د دیپارتمنت پيداگوژۍ، پوهنځي روان شناسي و علوم تربيتي، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان

ایمیل: zakerqasemi2021@gmail.com

چکیده

تحقیق حاضر باهدف بررسی تأثیر فرسودگی تحصیلی بر عملکرد تحصیلی محصلان پوهنتون کابل انجام شد است. جمعیت تحقیق را محصلان بخش روزانه‌ی دوره‌ی لیسانس پوهنتون کابل تشکیل می‌داد که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، به تعداد ۳۷۰ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شد. اطلاعات مورد نیاز از طریق پرسش‌نامه‌های معیاری فرسودگی تحصیلی و عملکرد تحصیلی جمع‌آوری گردید. داده‌ها با استفاده از رگرسیون چندگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان داد که سطح فرسودگی تحصیلی بین محصلان بین سطح متوسط و بالا قرار دارد و از بین ابعاد سه‌گانه‌ی فرسودگی (خستگی تحصیلی، بی‌علاقگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی) خستگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی تأثیر معناداری روی عملکرد تحصیلی داشته و بی‌علاقگی تحصیلی تأثیر معناداری بالای عملکرد تحصیلی محصلان نداشته است. براساس نتایج تحقیق به مسئولان و استادان پوهنتون کابل پیشنهاد شد که جهت افزایش ارتباط پوهنتون با بخش‌های مربوطه‌ی بازار کار رشته‌های تحصیلی تلاش نمایند.

واژه‌های کلیدی: بی‌علاقگی؛ خستگی؛ عملکرد تحصیلی؛ فرسودگی؛ ناکارآمدی

The Impact of Academic Burnout on the Academic Performance of Students at Kabul University

Zaker Qasemi¹, Mohammad Taher Taher²

^{1,2}Department of Pedagogy, Faculty of Psychology, Kabul University, Kabul, Afghanistan

Email: zakerqasemi2021@gmail.com

Abstract

The present study aimed to investigate the impact of academic burnout on the academic performance of students at Kabul University. The study population consisted of undergraduate day-time students at Kabul University. Using a simple random sampling method, a total of 370 students were selected as the sample. The required data were collected through standardized questionnaires on academic burnout and academic performance. The data were analyzed using multiple regression analysis. The results indicated that the level of academic burnout among students ranged from moderate to high. Among the three dimensions of burnout (academic exhaustion, academic disinterest, and academic inefficacy), academic exhaustion and academic inefficacy had a significant impact on academic performance, while academic disinterest did not have a significant effect on students' academic performance. Based on the findings, it is recommended that the officials and professors of Kabul University make efforts to strengthen the connection between the university and relevant sectors of the job market associated with academic disciplines.

Keywords: Disinterest; Exhaustion; Academic Performance; Burnout; Inefficacy

مقدمه

رشد و بالندگی هر جامعه‌ی مرهون نظام آموزشی آن جامعه است (زین الله پوروهمکاران، ۲۰۰۹؛ قدم پورو همکاران، ۱۳۹۵). در حقیقت نظام آموزشی عامل اصلی تحول جوامع در ابعاد مختلف می‌باشد. چنانچه صاحب نظران باور دارند که یکی از دلایل مهم توسعه‌ی کشورهای پیشرفته توجه و اهتمام آن‌ها به نظام آموزشی و ارتقای کیفیت آن است (کمال پورو همکاران، ۱۳۹۸). یکی از شاخص‌های کیفیت نظام آموزشی و اثربخشی فعالیت‌ها و برنامه‌های آموزشی آن، عملکرد تحصیلی محصلان در درس‌ها و فعالیت‌های آموزشی است (سلیمان شیلوو همکاران، ۱۳۹۸). نظام‌های آموزشی زمانی می‌توانند کارآمد و موفق باشند که عملکرد تحصیلی محصلان را در دوره‌های مختلف مورد توجه قرار دهند (تمنایی فر و گندمی، ۲۰۱۱؛ قدم پورو همکاران، ۱۳۹۵). از این‌رو ارزیابی عملکرد و پیشرفت تحصیلی محصلان به عنوان یکی از شاخص‌های اصلی ارزیابی کیفیت از جایگاه‌های ویژه‌ی برخوردار است. در حقیقت با ارزیابی عملکرد تحصیلی محصلان می‌توان نکات قوت و ضعف محصلان را شناسایی و راهکارهای لازم را جهت ارتقا و بهبود آن پیشنهاد کرد. از این منظر، ارزیابی عملکرد تحصیلی به عنوان یک فرایند اساسی تلقی می‌شود و به حیث عامل حیاتی و تعیین‌کننده در تحقق اهداف برنامه‌های آموزشی است. چنانچه اگر ارزیابی عملکرد تحصیلی با دیدگاه فرایندی و به طور مستمر انجام شود، موجب ارتقاء، اثربخشی و کارآیی فرایند آموزش می‌شود (عباسی و همکاران، ۲۰۱۵؛ امامی پور، سیف، ۲۰۰۳؛ شارعی نیا و همکاران، ۱۳۹۷).

عملکرد تحصیلی به معنای توانایی آموخته شده و اکتسابی فراگیران در باره‌ی موضوعات و مباحث تحصیلی است که میزان آن با کمک آزمون‌های معیاری شده یا معلم ساخته سنجش می‌شود (تلسما و همکاران، ۲۰۱۹؛ جباری زادگان و شهریار احمدی، ۱۴۰۲). مفهوم عملکرد تحصیلی دارای ابعاد «خودکارآمدی، تأثیرات هیجانی، برنامه‌ریزی، فقدان کنترل، پیامد و انگیزش» می‌باشد.

عوامل متعددی عملکرد تحصیلی محصلان را تحت تأثیر قرار می‌دهند. برخی از این عوامل موجب بهبود عملکرد تحصیلی و برخی دیگر باعث تضعیف عملکرد فراگیران می‌شوند. از جمله عواملی عمده‌ی که بر عملکرد تحصیلی اثرگذار بوده و اخیراً مطالعاتی را در مکاتب و پوهنتون‌ها به خود اختصاص داده، فرسودگی تحصیلی است (لی و آشفورت، ۲۰۰۸؛ افشین، ۱۴۰۰). این پدیده می‌تواند تأثیر شدیدی بالای عملکرد محصلان داشته باشد (لین گیلینگ، ۲۰۲۴). فرسودگی یک سندرم خستگی هیجانی، فردیت‌زدایی و کمال شخصی کاهش یافته است و معمولاً در مشاغل روی می‌دهد که خدمات انسانی را انجام می‌دهد. در حقیقت فرسودگی حاصل سندرم استرس مزمن مانند: گرانباری

نقش، فشار و محدودیت زمان و فقدان منابع لازم برای انجام وظایف و مسئولیت‌های محوله است (حیاتی و همکاران، ۲۰۱۳؛ مسعودی و همکاران، ۱۴۰۱). اصطلاح فرسودگی ابتدا در حیطه مشاغل مختلف و موقعیت‌هایی مانند کارکنان خدمات صحی، فروشنده‌گان، نرس‌ها، معلمان، مشاوران و روان‌شناسان مطرح شد که به "فرسودگی شغلی" معروف گشت (نعامی، ۱۳۸۸، ص ۲؛ همتی، صادقی، ۱۳۹۷) و اکثر تحقیقات انجام شده نیز در باره‌ی فرسودگی شغلی است؛ اما در این اواخر متغیر فرسودگی به موقعیت‌ها و بافت‌های آموزشی گسترش پیدا کرده است که از آن با عنوان فرسودگی تحصیلی نام برده می‌شود. در حقیقت موقعیت‌های آموزشی به‌عنوان محل کار محصلان محسوب می‌شود، اگر چه محصلان به‌عنوان کارمند کار نمی‌کنند یا شغل خاصی در آن‌جا ندارند؛ اما از دیدگاه روان‌شناختی فعالیت‌های آموزشی و درسی آن‌ها را می‌توان به‌عنوان یک کار در نظر گرفت (سالمالا-آرو و همکاران، ۲۰۰۸؛ افشین، ۱۴۰۰).

فرسودگی تحصیلی دارای سه مؤلفه‌ی اصلی، شامل: خستگی تحصیلی، خستگی هیجانی و بدینی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی می‌شود. خستگی تحصیلی موجب می‌شود که محصلان به لحاظ هیجانی و شناختی از محیط تحصیلی خود فاصله بگیرند که احتمالاً ناشی از فشارهای درسی است. خستگی هیجانی و بدینی تحصیلی، در حقیقت یک روند رویا رویی است که موجب می‌شود فرد نوعی جدایی از تحصیل و فاصله گرفتن عاطفی از تحصیل را تجربه کند. ناکارآمدی درسی به احساس نداشتن ظرفیت و نبود موفقیت و بهره‌وری تحصیلی مربوط می‌شود و با کاهش کارآمدی درسی، بهره‌وری، توانایی و روحیه معادل است و دربرگیرنده‌ی ناتوانی محصلان در کنارآمدن با نیازهای تحصیلی است که نشان دهنده‌ی کاهش احساس محصلان در ارتباط با شایستگی و پیشرفت در امور آموزشی است (آهوخوش و علی بیگی، ۱۳۹۶، ص ۴۵؛ کریستانتو و همکاران، ص ۹۶؛ ناه و همکاران، ۲۰۱۳، ص ۸۲؛ هانگ و همکاران، ۲۰۰۷، ص ۱۵۳۰؛ علیزاده اقدم و همکاران، ۱۴۰۱).

فرسودگی تحصیلی ارتباط محصلان را با پوهنتون و پوهنخی و میزان علاقه و اشتیاق آن‌ها به ادامه تحصیل را تحت تأثیر قرار می‌دهد و ابزار مهمی برای فهم موضوعاتی مانند عملکرد تحصیلی در دوران تحصیل است (نیومن، ۱۹۹۰؛ همتی و صادقی، ۱۳۹۷). پیامد فرسودگی تحصیلی عبارت از، کاهش انگیزه، عدم مشارکت و کاهش انرژی لازم برای انجام فعالیت‌ها و ویژگی‌های رفتاری مانند: غیرحاضری کردن، تأخیر در آمدن به صنف و ترک زود هنگام صنف است. حس مسؤولیت پذیری و پاسخ‌گویی در این محصلان مشاهده نمی‌شود و میزان ترک تحصیل در میان آن‌ها بیشتر است. محصلان فرسوده اغلب دچار بی‌علاقگی هستند و یک‌نواختی درس برای آن‌ها کسالت آور و خسته کننده است (همتی

و صادقی، ۱۳۹۷، ص ۲۳۵؛ علیزاده اقدم، عباس زاده و ساعی، ۱۴۰۱). محصلان فرسوده معمولاً علائمی مانند: بی‌اشتیاقی به مطالب درسی، احساس بی‌معنایی در فعالیت‌های درسی، احساس ناتوانی در فراگیری مطالب درسی، احساس بی‌اهمیتی، بیهودگی یا خستگی، تحلیل جسمانی و تخلیه هیجانی، احساس شکست و خود ارزیابی منفی، نارضایتی و تعارضات اجتماعی را دارند و سرانجام کاهش عملکرد تحصیلی و افت تحصیلی را تجربه می‌کنند (برسو، سالانوا و شوفلی، ۲۰۰۷؛ صالحی، ۱۳۹۷). همچنین مطالعات نشان داده‌اند، محصلان که در دوره‌ی تحصیل دچار فرسودگی تحصیلی می‌شوند، عملکرد تحصیلی آن‌ها ضعیف می‌شود (حسینی لرگانی، ۱۳۹۸). چنانچه افشین (۱۴۰۰) در تحقیقی خویش تحت عنوان "رابطه بین فرسودگی تحصیلی با اشتیاق و عملکرد تحصیلی در دانش‌آموزان متوسطه شهرستان بجنورد" به این نتیجه دست یافته است که بین بُعد خستگی تحصیلی و عملکرد تحصیلی همبستگی (رابطه معنادار) برقرار بوده که این همبستگی منفی، ضعیف و معنادار است. مسعودی و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیق خویش تحت عنوان "بررسی ارتباط بین فرسودگی تحصیلی با خود کارآمدی و عملکرد تحصیلی دانشجویان پوهنتون علوم پزشکی شهر کرد در سال تحصیلی ۱۳۹۵" نشان دادند که بین فرسودگی تحصیلی و عملکرد تحصیلی ارتباط منفی و معناداری وجود داشت. میکائیلی، افروز و قلیزاده (۱۳۹۱) در تحقیق خویش تحت عنوان "ارتباط خود پنداره و فرسودگی تحصیلی با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر" به این نتیجه دست یافتند که بین خود پنداره‌ی تحصیلی، فرسودگی تحصیلی و زیر مقیاس‌های آن (خستگی، بی‌علاقگی و ناکارآمدی تحصیلی) با عملکرد تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد. حسینی لرگانی (۱۳۹۸) در تحقیق خویش تحت عنوان "ارزیابی تأثیر فرسودگی تحصیلی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان نظام آموزش عالی کشور" نشان داد که یافته‌های مدل سازی معادلات ساختاری بیان‌گر تأثیر منفی و معناداری ناکارآمدی تحصیلی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان نظام آموزش عالی بود؛ این درحالی است که تأثیر منفی و معنادار خستگی تحصیلی و بی‌علاقگی تحصیلی بر پیشرفت تحصیلی تأیید نشد. اما بُعد ناکارآمدی تحصیلی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان نظام آموزش عالی تأثیر منفی و معناداری دارد. هم‌چنین کشاورز و همکاران (۲۰۲۴) در تحقیق خویش دریافتند که همبستگی منفی بین فرسودگی تحصیلی و عملکرد تحصیلی وجود دارد.

چنان‌چه مطرح شد، فرسودگی تحصیلی تأثیر منفی و معناداری بر عملکرد تحصیلی داشته و در بعضی موارد این تأثیر خیلی ضعیف گزارش شده است و همچنین نظر به علایم و نشانه‌های که برای فرسودگی تحصیلی بیان گردید؛ کم و بیش این علایم در محصلان پوهنتون کابل نیز دیده شده است. و تحقیقی

را که رضایی، رحمانی و جلال (۱۴۰۲) انجام داده اند نتایج نشان داد: که فرسودگی تحصیلی بین محصلان پوهنتون کابل از حد معیارخفیف پایین تر است. به همین خاطر در این تحقیق این مساله مطرح می‌شود که فرسودگی تحصیلی بین محصلان در چه سطحی بوده و چه تأثیری بر عملکرد تحصیلی محصلان پوهنتون کابل تأثیر دارد؟ از آنجائی که کشف و بررسی متغیرهای تأثیر گذار بر عملکرد تحصیلی، به شناخت بهتر و پیش بینی متغیرهای مؤثر می‌انجامد (بیابانگرد، ۱۳۸۰؛ صبا، دهقانی و مقدم زاد، ۱۴۰۰). از این رو توجه و اهتمام بیشتر به عملکرد تحصیلی محصلان سبب شناسایی عوامل تأثیر گذار بالای عملکرد تحصیلی شده و شناسایی این عوامل، زمینه را برای بهبود و افزایش عملکرد محصلان فراهم خواهد کرد و در نتیجه نیازهای جوامع در ابعاد مختلف که از وظایف مهم و اساسی پوهنتون‌ها و مؤسسات تحصیلات عالی است، رفع خواهد شد. اگر عملکرد تحصیلی مورد بی‌توجهی قرار گیرد و عوامل تأثیر گذار شناسایی نگردد، موجب خواهد شد که مسؤولان نتوانند راهکارهای مؤثر را برای بهبود و افزایش عملکرد تحصیلی محصلان طرح و اجرا کنند. در نتیجه این امر سبب کاهش کیفیت نظام آموزشی می‌گردد و عدم کفایت نظام آموزشی، عقب ماندگی را در پی خواهد داشت (نوحه ۱۴۰۰؛ جباری زادگان و شهریاری احمدی، ۱۴۰۲).

با توجه به آن‌چه در زمینه‌ی فرسودگی تحصیلی و عملکرد تحصیلی مطرح شد، می‌توان فرضیه‌های ذیل را در خصوص تأثیر ابعاد فرسودگی تحصیلی بر عملکرد تحصیلی محصلان پوهنتون کابل مطرح کرد:

روش تحقیق

نوعیت تحقیق

این تحقیق از لحاظ ماهیت کمی از نوع تحقیقات کاربردی است و از حیث گردآوری و تحلیل دیتا در دسته‌ی تحقیق‌های توصیفی-همبستگی قرار دارد.

جامعه آماری تحقیق

جامعه‌ی آماری تحقیق شامل تمام محصلان پوهنتون کابل می‌باشد. پوهنتون کابل دارای ۲۲ پوهنشی می‌باشد که در سال ۱۴۰۳ ه.ش به تعداد ۹۵۲۳ محصل در رشته‌های مختلف مشغول به تحصیل می‌باشند. با استفاده از فورمول نمونه‌گیری کوکران با سطح اطمینان ۹۵٪ به تعداد ۳۷۰ نمونه به روش تصادفی ساده انتخاب شد.

نمونه گیری

برای نمونه گیری در ابتدا روش نمونه گیری سهمیه ای بوده، یعنی با در نظر داشت سهم هر رشته علمی تعداد نمونه انتخاب شده، بعد براساس هرپوهنجی و هر رشته تحصیلی و در ختم به شکل تصادفی از هر رشته انتخاب شده است.

ابزارهای جهت جمع آوری داده‌ها: برای جمع آوری داده ها از پرسشنامه‌های ذیل استفاده شده است:

پرسشنامه فرسودگی تحصیلی

این پرسشنامه توسط برسو، سالانوا و شوفلی (۲۰۰۷) ساخته شده است که سه حیطه فرسودگی تحصیلی شامل: خستگی هیجانی، بد بینی نسبت به تحصیل و ناکارآمدی را می‌سنجد. پرسشنامه مذکور دارای ۱۵ سوال بوده که با روش درجه بندی لیکرت (کاملاً مخالف، مخالف، نظری ندارم، موافق و کاملاً موافق) نمره گذاری می‌شود. پایایی پرسشنامه‌ی را سازندگان آن از طریق آلفای کرونباخ به ترتیب ۰،۷۰، ۰،۸۲ و ۰،۷۵، برای سه حیطه فرسودگی محاسبه کرده اند. روایی پرسشنامه را نیز محققان با روش تحلیل عاملی تأییدی محاسبه کرده که همه‌ی شاخص‌ها مطلوب گزارش شده است (نعامی، ۱۳۸۸). پایایی پرسشنامه در تحقیق حاضر از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰،۷۲۸ محاسبه شده است.

پرسشنامه عملکرد تحصیلی

پرسشنامه‌ی عملکرد تحصیلی اقتباسی از تحقیق‌های فام و تیلور (۱۹۹۹) است که در سال ۱۹۹۹ تهیه کرده است و در حوزه‌ی عملکرد تحصیلی برای جامعه‌ی ایران اعتبار یابی شده است. این پرسشنامه شامل ۴۸ سوال و ۵ مؤلفه (خودکارآمدی، تأثیرات هیجانی، برنامه‌ریزی، فقدان کنترل، پیامد و انگیزش) است. در تحقیق قلتاش، اوجی نژاد و برزگر (۱۳۸۹) روایی محتوایی پرسشنامه توسط اساتید تأیید و پایایی پرسشنامه با استفاده از ضرایب آلفای کرونباخ ۰،۸۴ گزارش شده. در تحقیق عسکری و همکاران (۱۳۹۸) پایایی پرسشنامه بر اساس روش ضریب آلفای کرونباخ در مؤلفه خودکارآمدی ۰،۸۴، مؤلفه تأثیرات هیجانی ۰،۸۷، برنامه‌ریزی ۰،۶۵، فقدان کنترل پیامد ۰،۵۳، انگیزش ۰،۷۰ و نمره کل عملکرد تحصیلی ۰،۸۳ بدست آمد. پایایی پرسشنامه در تحقیق حاضر از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰،۶۷۴ برآورد گردید است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل آمار توصیفی از: فراوانی، فیصدی، میانگین و انحراف معیار استفاده شده و برای تجزیه و تحلیل آماری استنباطی از همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول تحقیق: این تحقیق با کسب مجوز رسمی از پوهنتون در تاریخ ۱۵/۲/۱۴۰۳ شروع گردید. و همچنان در قسمت رازداری، محرمانه ماندن اطلاعات به شرکت کنندگان اطمینان داده شد.

یافته‌ها

جدول ۱: آمار توصیفی اشتراک کنندگان براساس سال تحصیلی، محل بوده باش و رشته های علمی

سالهای تحصیلی	فراوانی	فیصدی	مجموع
سال اول	۸۵	۲۳،۰	۱۰۰٪
سال دوم	۱۴۴	۳۹،۰	۳۶۹
سال سوم	۷۴	۲۰،۱	
سال چهارم	۶۶	۱۷،۹	
للیه	۵۳	۱۴،۴	۱۰۰٪
محل بوده باش	۳۱۶	۸۵،۶	۳۶۹
غیر للیه			
پوهنځی های علوم انسانی	۱۴۷	۳۹،۹	۱۰۰٪
پوهنځی های علوم فنی و تخنیکي	۱۸۰	۴۸،۹	۳۶۹
پوهنځی های علوم طبیعی	۴۲	۱۱،۲	

چنانچه در جدول (۱) مشاهده می شود از نظر سالهای تحصیلی بیشترین شرکت کننده گان در این تحقیق محصلان سال دوم و کمترین شرکت کنندگان محصلان سال سوم می باشد. و از نظر محل بوده باش؛ محصلاتی که در للیه پوهنتون بوده اند به تعداد ۵۳ نفر و ۱۴،۴ فیصد جامعه آماری را تشکیل داده و به تعداد ۳۱۶ محصل در للیه پوهنتون نبوده اند که ۸۵،۶ فیصد جامعه آماری را تشکیل داده است. از نظر رشته های علمی؛ از پوهنځی های علوم انسانی (علوم اجتماعی، روان شناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم سیاسی، پالیسی و اداره عامه، شرعیات، ارتباطات و ژورنالیزم، اقتصاد، زبان و ادبیات و هنرهای زیبا) به تعداد ۱۴۷ نفر شرکت کرده که ۳۹،۹ فیصد جامعه ی نمونه را تشکیل داده است، از پوهنځی های علوم فنی و تخنیکي (انجینری، زراعت، زمین شناسی، تکنالوژی مخابرات و کمپیوتر ساینس) به تعداد ۱۸۰ نفر شرکت کرده که ۴۸،۹ فیصد جامعه ی نمونه را تشکیل داده است، از پوهنځی های علوم طبیعی (ریاضیات، بیولوژی، فزیک، کیمیا، علوم وترنری، محیط زیست،

فارمسی) به تعداد ۴۲ نفر شرکت کرده که ۱۱,۲ فیصد جامعه‌ی نمونه را تشکیل داده است. بیش‌ترین شرکت‌کننده مربوط پوهنشی‌های علوم انسانی و کم‌ترین شرکت‌کننده مربوط علوم طبیعی می‌باشد.

جدول ۲: آمار توصیفی متغیرها

متغیرها	اوسط	انحراف معیار	تعداد نمونه
عملکرد تحصیلی	۱۲۷,۸۹۱۶	۱۱,۴۸۹۳۲	۳۶۹
خستگی تحصیلی	۱۰,۵۷۷۲	۲,۳۷۸۶۰	۳۶۹
بی‌علاقگی تحصیلی	۹,۵۷۷۲	۲,۳۴۴۰۸	۳۶۹
ناکارآمدی تحصیلی	۱۳,۵۸۲۷	۳,۱۶۳۰۲	۳۶۹

نظر به جدول (۲) می‌توان بیان کرد که عملکرد تحصیلی با اوسط ۱۲۷,۸۹۱۶ و انحراف معیار ۱۱,۴۸۹۳۲، خستگی تحصیلی با اوسط ۱۰,۵۷۷۲ و انحراف معیار ۲,۳۷۸۶۰، بی‌علاقگی تحصیلی با اوسط ۹,۵۷۷۲ و انحراف معیار ۲,۳۴۴۰۸ و ناکارآمدی تحصیلی با اوسط ۱۳,۵۸۲۷ و انحراف معیار ۳,۱۶۳۰۲ می‌باشد.

جدول ۳: ماتریس همبستگی متغیرها

همبستگی	عملکرد تحصیلی	خستگی	بی‌علاقگی	ناکارآمدی
پیرسون				
خستگی	۰,۲۵			
بی‌علاقگی	۰,۶۹	۰,۴۵		
ناکارآمدی	-۰,۳۸	۰,۵۱	۰,۴۸۴	

نظر به جدول (۳) می‌توان بیان کرد که همبستگی بین عملکرد تحصیلی و خستگی تحصیلی ۰,۲۵ بوده و نشان دهنده‌ی رابطه‌ی ضعیف بین عملکرد تحصیلی و خستگی تحصیلی است و همبستگی بین عملکرد تحصیلی و بی‌علاقگی تحصیلی ۰,۶۹ می‌باشد که نشان دهنده‌ی رابطه‌ی متوسط بین عملکرد تحصیلی و بی‌علاقگی تحصیلی است و همبستگی بین عملکرد تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی -۰,۳۸ می‌باشد که نشان دهنده‌ی رابطه‌ی ضعیف بین این دو متغیر می‌باشد. نسبت به هر سه متغیر بی‌علاقگی تحصیلی با عملکرد تحصیلی بیش‌ترین رابطه را دارد.

فرضیه اول: فرسودگی تحصیلی بین محصلان پوهنتون کابل وجود دارد.

جدول ۴: فرسودگی تحصیلی

متغیر	میانگین	انحراف معیار	Q3	مقدار T	درجه آزادی	سطح معنی داری	Q2	مقدار T	درجه آزادی	سطح معنی داری
فرسودگی	۳۳.۷۱۰۰	۶.۳۶۰۹۷	۳۶	-۶.۹۱۵	۳۶۸	۰.۰۰۱	۳۳	۲.۱۴۴	۳۶۸	۰.۰۳۳

براساس جدول (۴) می توان بیان داشت که میانگین فرسودگی تحصیلی ۳۳.۷۱۰۰، با انحراف معیاری ۶.۳۶۰۹۷ از حد معیار مطلوب پایین تر بدست آمده است که این تفاوت با مقدار تی بدست آمده در درجه آزادی ۳۶۸، با سطح معنی داری ۰.۰۰۱، معنا دار بدست آمده است. همچنین میانگین فرسودگی تحصیلی از معیار قابل قبول بالا تراست، اما با مقدار تی بدست آمده در درجه آزادی ۳۶۸، در معنی داری ۰.۰۳۳، این تفاوت معنی دار بدست آمده است. چونکه سطح معنی داری کوچکتر از ۰.۰۵، شده است. پس می توان فرضیه صفر را رد کرد. و نتیجه گرفت که فرسودگی تحصیلی بین محصلان پوهنتون کابل بین حد متوسط و بالا قرار دارد.

فرضیه دوم: ابعاد فرسودگی تحصیلی بر عملکرد تحصیلی محصلان تأثیر دارد.

جدول ۵: خلاصه مدل نتایج تأثیر ابعاد فرسودگی تحصیلی بر عملکرد تحصیلی

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعدیل	ضریب تعیین	تعدیل	انحراف معیار خطای تعیین شده
۱	۰.۱۲۲ ^a	۰.۰۱۵	۰.۰۷		۸,۲۱۸۷۹

پیش بینی کننده ها: خستگی تحصیلی، بی علاقه‌گی تحصیلی و ناکارآمدی

نظریه جدول (۵) خلاصه‌ی مدل می توان بیان کرد که متغیرهای خستگی تحصیلی، بی علاقه‌گی تحصیلی و ناکارآمدی هر سه به صورت مجموعی ۰.۰۷ واریانس (تغییرات) متغیر عملکرد تحصیلی را پیش بینی کرده است.

جدول ۶: نتایج تحلیل واریانس رگرسیون چند متغیره پیش بین از روی متغیر ملاک

مدل	مجموع مجذورات	درجه آزادی	اوسط مجذورات	فراوانی	سطح معنی داری
رگرسیون	۳۶۵,۴۳۲	۳	۱۲۱,۸۱۱	۱,۸۰۳	۰.۰۴۶ ^b
باقی مانده	۲۴۳۱۷,۴۳۴	۳۶۰	۶۷,۵۴۸		
مجموع	۲۴۶۸۲,۸۶۵	۳۶۳			

الف. متغیر وابسته: عملکرد تحصیلی ب. پیش بینی کننده ها: (ثابت) خستگی، بی‌علاقگی و ناکارآمدی

نظر به جدول (۶) می‌توان بیان کرد که فراوانی شده $1,803$ و سطح معنی داری شده $0,046b$ ، چون سطح معناداری کوچکتر از $0,05$ است. پس نتیجه می‌گیریم که مدل معنادار است.

جدول ۷: ضریب رگرسویی

مدل	مقدار بی	خطای معیاری	بتا	مقدار تی	سطح معناداری
ثابت	۸۵,۲۹۰	۴,۰۲		۲۱,۱۹۴	۰,۰۰۰
خستگی تحصیلی	۰,۱۲۰	۰,۲۵۲	۰,۰۲۵	۰,۴۷۵	۰,۶۳۵
بی‌علاقگی تحصیلی	۰,۰۱۷	۰,۲۲۸	۰,۰۰۴	۰,۰۷۵	۰,۹۴۰
ناکارآمدی تحصیل	-۰,۴۵۸	۰,۲۳۲	-۰,۱۱۸	-۱,۹۷۴	۰,۰۴۹

متغیر وابسته: عملکرد تحصیلی

نظر به جدول فوق می‌توان بیان داشت که بتای خستگی تحصیلی ($0,116$)، بتای بی‌علاقگی تحصیلی ($0,004$)، بتای ناکارآمدی تحصیلی ($-0,118$) شده است. از جانبی سطح معناداری متغیر خستگی تحصیلی ($0,042$)، سطح معناداری متغیر بی‌علاقگی تحصیلی ($0,940$) و سطح معناداری متغیر ناکارآمدی تحصیلی ($0,049$) شده است، چون سطح معناداری خستگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی کوچکتر از $0,05$ است. بناءً معنادار شده است و سطح معناداری متغیر بی‌علاقگی تحصیلی بزرگتر از $0,05$ است. بنابراین معنادار نشده است.

بحث و مناقشه

یافته های تحقیق این است که میانگین سطح فرسودگی تحصیلی در بین محصلان $33,7100$ بود و $Q2=33$ ، $Q3=36$ بوده است که نشان می‌دهد سطح فرسودگی از حد وسط بالاتر است. از طرفی در مجموع تمام ابعاد فرسودگی تحصیلی $0,07$ درصد تغییرات در عملکرد تحصیلی محصلان را پیش بینی می‌کنند.

با در نظر داشت جدول (۳) همبستگی متغیر ها؛ نتایج این تحقیق نشان داد که از بین ابعاد فرسودگی تحصیلی بیشترین همبستگی با عملکرد تحصیلی، بی‌علاقگی تحصیلی داشته و کمترین همبستگی را خستگی تحصیلی داشته است. این نتایج با یافته‌های تحقیقات صالحی (۱۳۹۷) که نشان داد بیشترین

همبستگی از بین ابعاد فرسودگی تحصیلی ناکارآمدی تحصیلی داشته و کمترین همبستگی را خستگی تحصیلی، نتایج تحقیق افشین (۱۴۰۰) که نشان داد از بین ابعاد فرسودگی تحصیلی بیشترین همبستگی را بی‌علاقگی تحصیلی و کمترین همبستگی را خستگی تحصیلی با عملکرد تحصیلی دارد، نتایج تحقیق مسعودی و همکاران (۱۳۹۷) که نشان می‌دهد بین ابعاد فرسودگی و عملکرد تحصیلی همبستگی وجود دارد و نتایج تحقیق میکائلی، افروز و قلیزاد (۱۳۹۱) که نشان داد بین ابعاد فرسودگی تحصیلی بیشترین همبستگی را بی‌علاقگی تحصیلی و کمترین همبستگی را ناکارآمدی تحصیلی با عملکرد تحصیلی دارد به صورت کل همسو است؛ اما در همبستگی بین ابعاد فرسودگی تحصیلی با عملکرد تحصیلی همسوی وجود ندارد، چراکه در بین ابعاد بیشترین همبستگی را بی‌علاقگی داشته و کمترین همبستگی را خستگی تحصیلی دارد. در حالیکه در تحقیق صالحی (۱۳۹۷) بیشترین همبستگی را از بین ابعاد فرسودگی تحصیلی ناکارآمدی تحصیلی داشته و کمترین همبستگی را با عملکرد تحصیلی خستگی تحصیلی داشته است. از جهتی این که خستگی تحصیلی کمترین همبستگی را با عملکرد تحصیلی داشته، همسو است؛ اما از این جهت که بیشترین همبستگی را ناکارآمدی داشته است همسو نیست. همین طور در تحقیق افشین (۱۴۰۰) از بین ابعاد فرسودگی تحصیلی بیشترین همبستگی را بی‌علاقگی تحصیلی با عملکرد تحصیلی داشته و کمترین همبستگی را خستگی تحصیلی داشته است. از آنجائیکه خستگی تحصیلی کمترین همبستگی را با عملکرد تحصیلی داشته است با نتایج این تحقیق همسو است، اما از این جهت که بیشترین همبستگی را با عملکرد تحصیلی بی‌علاقگی داشته است همسو نیست. همچنین نتایج تحقیق میکائلی، افروز و قلیزاد (۱۳۹۱) نشان داد که از بین ابعاد فرسودگی تحصیلی بیشترین همبستگی را بی‌علاقگی و کمترین همبستگی را ناکارآمدی تحصیلی با عملکرد تحصیلی داشته است. با این تحقیق از لحاظ میزان همبستگی همسو نیست و در بعضی موارد همسو است. چرا که در تحقیق حاضر بیشترین همبستگی را از بین ابعاد فرسودگی تحصیلی بی‌علاقگی داشته است که در تحقیق میکائلی، افروز و قلیزاده (۱۳۹۱) نیز این بعد فرسودگی تحصیلی بیشترین همبستگی را داشته است؛ اما در مورد این که کمترین همبستگی را از بین ابعاد فرسودگی تحصیلی خستگی تحصیلی داشته است همسو نیست. چرا که در تحقیق میکائلی، افروز و قلیزاد (۱۳۹۱)، کمترین همبستگی را از بین ابعاد فرسودگی تحصیلی ناکارآمدی تحصیلی با عملکرد داشته است. دلایلی متعددی می‌تواند بیان‌گر این تفاوت باشد به عنوان نمونه: نتایج تحقیق نشان داد که هرسه مؤلفه‌ی فرسودگی تحصیلی که عبارت‌اند از: خستگی تحصیلی، بی‌علاقگی تحصیلی یا بدبینی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی به صورت مجموع ۰,۰۷ فیصد از تغییرات متغیر عملکرد

تحصیلی محصلان را پیش بینی می‌نمایند. این در حالی است که تأثیر منفی و معنادار بی‌علاقگی تحصیلی روی عملکرد تحصیلی تأیید نشده است. این بیان‌گر تأثیری خیلی کم فرسودگی تحصیلی محصلان بر عملکرد تحصیلی شان است. و ممکن است سطح فرسودگی تحصیلی در بین محصلان خیلی پایین باشد و تأثیر ناچیزی روی عملکرد تحصیلی آنان گذاشته باشد. چنانچه نتایج تحقیقات نشان داده است که عواملی مختلفی چون: انگیزه‌ی تحصیلی، نارضایتی کلی محصلین از وضع موجود و همچنین عدم دریافت حمایت و مشوق‌های لازم از سوی دوستان، خانواده و استادان است. در کنار بی‌انگیزگی، عامل مهم دیگری که بر فرسودگی تأثیر دارد عدم امنیت شغلی و ناامیدی از به دست آوردن شغل مناسب با رشته‌ی تحصیلی شان در آینده است. در صورتی که محصلان در باره‌ی آینده‌ی شغلی رشته‌ی که در آن تحصیلی می‌کنند اطمینان و رضایت کافی داشته باشند، در جریان تحصیل در آن رشته‌ها دچار کاهش انگیزه، یأس و ناامیدی و عدم موفقیت نخواهد شد، در نتیجه با افزایش امید و انگیزه، فرسودگی در این افراد نیز کاهش می‌یابد (روحی، حسینی، بادله و رحمانی، ۱۳۸۶، ص ۸۱، به نقل از همتی و صادقی، ۱۳۹۷)

نتایج این تحقیق با نتایج تحقیق حسینی لرگانی (۱۳۹۸) تحت عنوان "ارزیابی تأثیر فرسودگی تحصیلی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان نظام آموزش عالی کشور" نشان داد که یافته‌های مدل سازی معادلات ساختاری بیان‌گر تأثیر منفی و معناداری ناکارآمدی تحصیلی بر پیشرفت تحصیلی محصلان نظام آموزش عالی کشور بود؛ این درحالی است که تأثیر منفی و معنادار خستگی تحصیلی و بی‌علاقگی تحصیلی بر پیشرفت تحصیلی تأیید نشد؛ اما بعد ناکارآمدی تحصیلی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان نظام آموزش عالی کشور تأثیر منفی و معناداری دارد؛ از این جهت که بعد ناکارآمدی فرسودگی تحصیلی روی عملکرد تحصیلی تأثیر معنادار دارد و بعد بی‌علاقگی تحصیلی روی عملکرد تحصیلی تأثیر معناداری نداشته است، همخوانی داشته است. اما از این جهت که بعد خستگی تحصیلی روی عملکرد تحصیلی تأثیر معناداری نداشته است، همخوانی ندارد. همچنین با نتایج تحقیقات قدم پور و همکاران (۱۳۹۵)، اولوداگ و یاراتان (۲۰۱۳)، دورو و همکاران (۲۰۱۴)، رانا (۲۰۱۶)، لندون و همکاران (۲۰۱۷) و پوراتشی (۲۰۱۷) مبنی بر تأثیر ناکارآمدی تحصیلی بر عملکرد تحصیلی نظام آموزشی همخوانی دارد.

نتیجه‌گیری

از یافته‌های تحقیق و مناقشه صورت گرفته می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که سطح فرسودگی تحصیلی محصلان نگران‌کننده است، چرا که از سطح متوسط عبور کرده از طرفی جای خوشبختی است که

فرسودگی تحصیلی تأثیر زیادی بر عملکرد تحصیلی محصلان در این تحقیق نداشته است. اینکه چرا فرسودگی بر عملکرد تحصیلی تأثیر زیادی نداشته به عوامل متعددی بستگی دارد. ممکن در بین این عوامل تأثیر فرسودگی تحصیلی چندان مشهود نباشد؛ از قبیل تناسب رشته‌های تحصیلی مطابق علایق و استعدادهای محصلان، تجیزات و امکانات آموزشی، دانش و مهارت‌های استادان و... از طرفی دیگر در جوامع مختلف نظریه فرهنگ‌های مختلف و ارزش‌های متفاوتی که وجود دارد ممکن است فرسودگی تحصیلی در یک جامعه تأثیر گذار باشد. اما در جامعه‌ی دیگر شاید تأثیر قابل توجهی نداشته باشد.

در نهایت ازجمله محدودیت‌های تحقیق حاضر آن بود که تحقیق از نوع همبستگی بوده است و از این رو استنباط علت و معلولی، از نتایج باید با احتیاط صورت گیرد. همچنین محدودیت دیگری این تحقیق این است که بدلیل استفاده از پرسشنامه ممکن است برخی پاسخ دهندگان از ارایه جواب واقعی خود داری کرده باشند.

بنابراین با در نظر داشت نتایج تحقیق برای محققین و مسوولین ذیدخل در تدوین برنامه‌ها و پالیسی‌های آموزشی و اجراء کنندگان پالیسی‌ها و برنامه‌های آموزشی پوهنتون کابل پیشنهاد می‌شود که:

برای کاهش فرسودگی تحصیلی راهکارهای موثری را طرح و اجراء کنند.

طراحان و اجرا کنندگان برنامه‌های آموزشی تمام عواملی که روی عملکرد محصلان تأثیرگذار اند توجه نمایند.

محققان این عرصه در مورد عوامل موثر بر عملکرد تحصیلی محصلان انجام دهند تا عوامل مرثر بر عملکرد تحصیلی محصلان شناسایی شود.

استادان پوهنتون علاوه بر عوامل روان‌شناختی مثل فرسودگی تحصیلی به عوامل دیگری روان‌شناختی و عوامل مربوط به خود استادان و فضای آموزشی روی عملکرد تحصیلی محصلان توجه کنند.

سپاسگزاری

برخویش لازم می‌دانیم که از تمام کسانی که مارا در بخش تهیه این مقاله یاری رسانده اند به ویژه از محصلانی گرامی که وقت گرانبهای خویش صرف نموده و با حوصله‌مندی پرسشنامه را تکمیل کرده اند و استادانی که زمینه را مساعد ساختن برای جمع‌آوری معلومات تشکر و قدردانی می‌نماییم.

سهم نویسندگان در تحقیق (مقاله)

طراحی تحقیق و بازبینی علمی تا مرحله تأیید نهایی مقاله توسط محمد طاهر طاهر انجام شده است. گردآوری داده‌ها، تحلیل یافته‌ها و نگارش نسخه اولیه مقاله توسط ذاکر قاسمی انجام شده است. هر دو نویسنده در تأیید نهایی مقاله مشارکت داشته‌اند.

تضاد منافع

نتیجه این تحقیق با منافع هیچ سازمانی در تضاد نیست.

منابع

- افشین، ج. (۱۴۰۰). رابطه بین فرسودگی تحصیلی با اشتیاق و عملکرد تحصیلی در دانش آموزان متوسطه شهرستان بجنورد. *مجله پیشرفت های نوین در علوم رفتاری*، ۶(۵۵)، ۵۰۹-۵۰۱. [لینک](#)
- جباری زادگان، ش.، شهریار احمدی، م. (۱۴۰۲). مقایسه هیجان تحصیلی، درگیری تحصیلی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان دوره اول دبیرستان دولتی و غیر دولتی در آموزش مجازی. *مجله پیشرفت های نوین در علوم رفتاری*، ۸(۵۶)، ۱۸۲-۱۹۳. [لینک](#)
- حسینی لرگانی، م. (۱۳۹۸). عوامل موثر بر فرسودگی تحصیلی: مقایسه ای بین دانشجویان فنی و مهندسی با سایر دانشجویان نظام آموزش عالی ایران. *فصلنامه آموزش مهندسی ایران*، ۲۱(۸۴)، ۵۱-۳۱. [لینک](#)
- حسینی لرگانی، م. (۱۳۹۸). ارزیابی تأثیر فرسودگی تحصیلی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان نظام آموزش عالی کشور. *فصلنامه مطالعات اندازه گیری و ارزشیابی آموزش*، ۹(۲۵)، ۲۲۹-۲۵۴. [لینک](#)
- سروی، ص.، دهقانی، م.، و مقدم زاده، ع. (۱۴۰۰). بررسی رابطه درگیری تحصیلی و عملکرد تحصیلی در بین دانشجویان پوهنخی فنی پوهنتون تهران. *فصلنامه راهبردهای نو در روانشناسی و علوم تربیتی*، ۳(۹)، ۶۵-۷۱. [لینک](#)
- شارعی نیا و همکاران (۱۳۹۷). بررسی وضعیت تعلل ورزی، فرسودگی تحصیلی و عملکرد تحصیلی در دانشجویان پرستاری. *نشریه راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، ۱۱(۶). [لینک](#)
- صالحی، ر. (۱۳۹۷). رابطه فرسودگی تحصیلی با آسیب های تحصیلی، عملکرد و هوش. *تحقیق های کاربردی در مشاوره*، ۱(۳)، ۱۱۹-۱۳۹. [لینک](#)
- عسکری، م.، ر.، مکوندی، ب.، و نیسی، ع.ک. (۱۳۹۸). مقایسه درگیری تحصیلی، خودکارآمدی تحصیلی و اهداف پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان تیزهوش دختر و پسر. *فصلنامه تحقیق در نظام های آموزشی*، ۱۳(۴۹)، ۳۵-۴۸. [لینک](#)
- علیزاده اقدم، م.ب.، عباس زاده، م.، و ساعی، م. (۱۴۰۱). مطالعه جامعه شناختی فرسودگی تحصیلی دانشجویان (مورد مطالعه: دانشجویان پوهنتون تبریز). *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۱۱(۲)، ۴۸۹-۵۱۶.
<https://doi.org/10.22059/IJSR.2022.319915.1191>
- قدم پور، ع.، فرهادی، ع.، و نقی بیرانوند، ف. (۱۳۹۵). تعیین رابطه فرسودگی تحصیلی با اشتیاق و عملکرد تحصیلی در دانشجویان پوهنتون علوم پزشکی لرستان. *تحقیق در آموزش علوم پزشکی*، ۸(۲)، ۶۰-۶۸. [لینک](#)
- قلناش، ع.، اوجی نژاد، ا.ر.، برزگر، م. (۱۳۸۹). تأثیر آموزش راهبردهای فراشناخت بر عملکرد تحصیلی و خلاقیت دانش آموزان. *فصلنامه روانشناسی تربیتی*، ۱(۴)، ۱-۱۰. [لینک](#)
- میکائیلی، ن.، افروز، غ.ع.، و قلیزاده، ل. (۱۳۹۱). ارتباط خود پنداره و فرسودگی تحصیلی با عملکرد تحصیلی دانش آموزان دختر. *مجله روانشناسی مدرسه*، ۱(۴)، ۹۰-۱۰۳. [لینک](#)
- مسعودی، ر.، شیرانی، م.، ربیعی، ل.، ابراهیمی، ل.، و اعتمادی فر، ش. (۱۴۰۱). بررسی ارتباط بین فرسودگی تحصیلی با خود کارآمدی و عملکرد تحصیلی دانشجویان پوهنتون علوم پزشکی شهر کرد در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۵. *مجله پرستاری و مامایی*، ۲۰(۲)، ۹۴-۱۰۱. [لینک](#)

رضایی، م.، رحمانی، م.ا.، جلال، غ.ح (۱۴۰۲). وضعیت فرسودگی تحصیلی محصلان پوهنتون کابل. مجله علمی-تحقیقی علوم اجتماعی پوهنتون کابل، ۶(۳)، ۲۰۶-۲۱۶. [لینک](#)

نعامی، ع.ز. (۱۳۸۸). رابطه بین کیفیت تجارب یادگیری و فرسودگی تحصیلی. مطالعات روانشناختی پوهنتون الزهرا، ۵(۳)، ۱۳۴-۱۱۷. <http://doi.org/10.22051/psy.2009.1609>

سلیمانی شیبیلو، ن.، واحدی، ش.، و نعمتی، ش. (۱۳۹۸). رابطه هیجان‌های تحصیلی محصلان، معلمان و والدین با عملکرد تحصیلی درس علوم. فصلنامه سلامت روان کودک، ۶(۱)، ۱۸۹-۱۹۹. [لینک](#)

همتی، ر.، و صادقی، ا. (۱۳۹۷). تحلیلی بر فرسودگی تحصیلی در میان دانشجویان پوهنتون اصفهان. مجله مسایل اجتماعی/ایران، ۹(۲)، ۳۵۷-۲۳۳. [لینک](#)

Keshavarzi MH, Saneii SH, Nahardani SZ, Koohestani HR, Kohan N, Mansouri M. (2024). Investigating the mediating role of anxiety in academic burnout and academic performance of rehabilitation sciences students. *Journal of education and health promotion*, 13. http://doi: 10.4103/jehp.jehp_862_23

Lingling, Lü. (2024). Investigation and Analysis on Learning Burnout of Local College Students in China. *Cross-currents*, 10(08), 170-176. <http://doi.org/10.36344/ccijhss.2024.v10i08.003>